

Звіт
із впровадження
проєкт «Кібербезпека
для підлітків»

Kingdom of the Netherlands

LHSI

Соціальні ініціативи
з охорони праці та здоров'я

Подяки

За роботу, проведenu у непростий час, висловлюємо щирu вдячність усім учасникам проекту: експертам ICDI, організаторам, менеджерам, тренерам. Зокрема, за готовність поділитися отриманим досвідом і участь у підготовці публікації:

- Ірині Кісь, вчительці основ здоров'я Містківського ЗЗСО І-ІІІ ступенів Пустомитівської міської ради Львівської обл.
- Оксані Мельник, практичному психологу СЗШ №20, м. Львів
- Юлії Шубиній, практичному психологу ЗЗСО І-ІІІ ступенів №249 Деснянського району м. Києва
- Анні Циктор, педагогу-організатору спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №207 з поглибленим вивченням англ. мови Деснянського району м. Києва
- Дарині Шепель, соціальному педагогу гімназії «Консул» №86 Печерського району м. Києва
- Віолетті Пугачовій, менеджерці проектів КМЦС «Родинний дім»
- Юлії Ніколайчук, директорці КМЦС «Родинний дім»
- Кристині Шапран, залученій спеціалістці проекту
- Лілії Думі, старшій викладачці ШСР НаУКМА, консультантці проекту

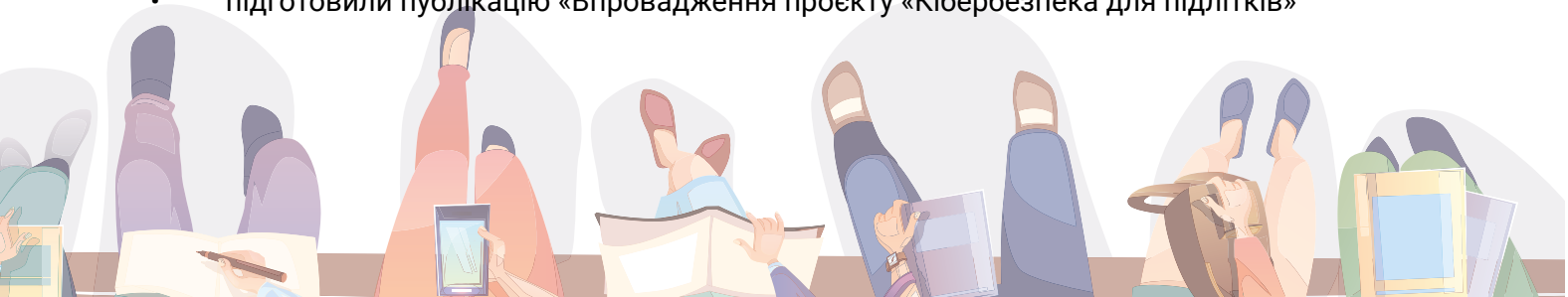

Міжнародна громадська організація «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» (LHSI) за підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів через Фонд Прав людини з липня 2021 по липень 2022 року реалізовувала проєкт **«Кібербезпека для підлітків»**, націлений на забезпечення гендерної рівності через запобігання онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат-підлітків шкільного віку (13-16 років).

Партнерами з Нідерландів виступила організація International Child Development Initiatives (ICDI), національними партнерами: Національна організація скаутів України (НОСУ); Служба у справах дітей м Києва; Львівський обласний центр соціальних служб; Київський міський центр сім'ї «Родинний дім»; ЗЗСО I-III ступенів №249 Деснянського району м. Києва; спеціалізована школа I-III ступенів №207 з поглибленим вивченням англ. мови Деснянського району м. Києва; Гімназія «Консул» №86 Печерського району м. Києва; СЗШ I-III ступенів №20 м. Львів; Містківський ЗЗСО I-III ступенів Пустомитівської міської ради Львівської області.

Що ми зробили:

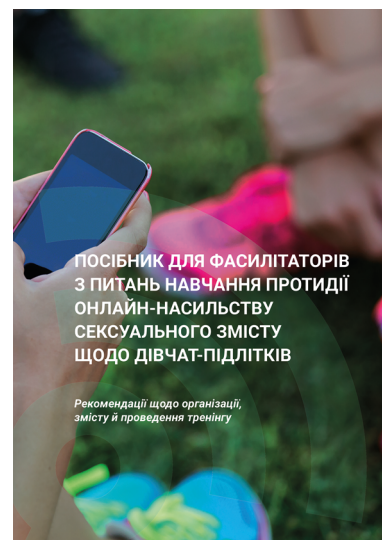
- адаптували інструмент «CYBERSAFE»: було підготовлено «Посібник для фасилітаторів з питань навчання протидії онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат-підлітків»
- провели одноденний тематичний тренінг для вихователів літніх таборів за Скаутським методом «Літограй» та «Витоки»
- провели опитування підлітків на базі літнього табору за Скаутським методом «Літограй» з питань онлайн-насильства сексуального змісту щодо дівчат
- реалізували серію інформаційно-освітніх заходів для підлітків на базі літнього табору за Скаутським методом «Витоки»
- підготували та провели трьох денний тренінг для тренерів з підготовки до проведення тренінгу для підлітків та інших тематичних заходів для колег свого закладу, фахівців, батьків
- також провели ознайомчі інформаційні заходи для колег-педагогів, серію тренінгів для підлітків у обраних закладах загальної середньої освіти м. Києва, м. Львова та Львівської області, заходи для батьків та інформаційно-освітні заходи на базі КМЦС «Родинний дім»
- розробили та запустили в Telegram чат-бот для підлітків Teena в рамках інформаційної кампанії та серію промоційних заходів чат-бота
- розробили та поширили поліграфічні інформаційно-промоційні матеріали
- підготували публікацію «Впровадження проєкту «Кібербезпека для підлітків»

Адаптація інструменту CYBERSAFE

Одне з перших завдань в рамках проекту полягало в адаптації інструменту CYBERSAFE, розробленого ICDI для використання онлайн. Необхідність адаптації зумовлена потребою викладення матеріалу таким чином, щоби тренінг можна було проводити офлайн, а також необхідністю його узгодження з українським контекстом і потребами. Тож сумісно з розробниками інструменту, партнерами з Нідерландів, матеріал було адаптовано для офлайн-використання в Україні у вигляді **«Посібника для фасилітаторів з питань навчання протидії онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат-підлітків»**. Посібник складається з теоретичної частини, де, зокрема, йдеться про чотири основні типи, причини та наслідки онлайн-насильства щодо дівчат, та практичної частини: підготовка, обладнання, опис змісту тренінгу для підлітків.

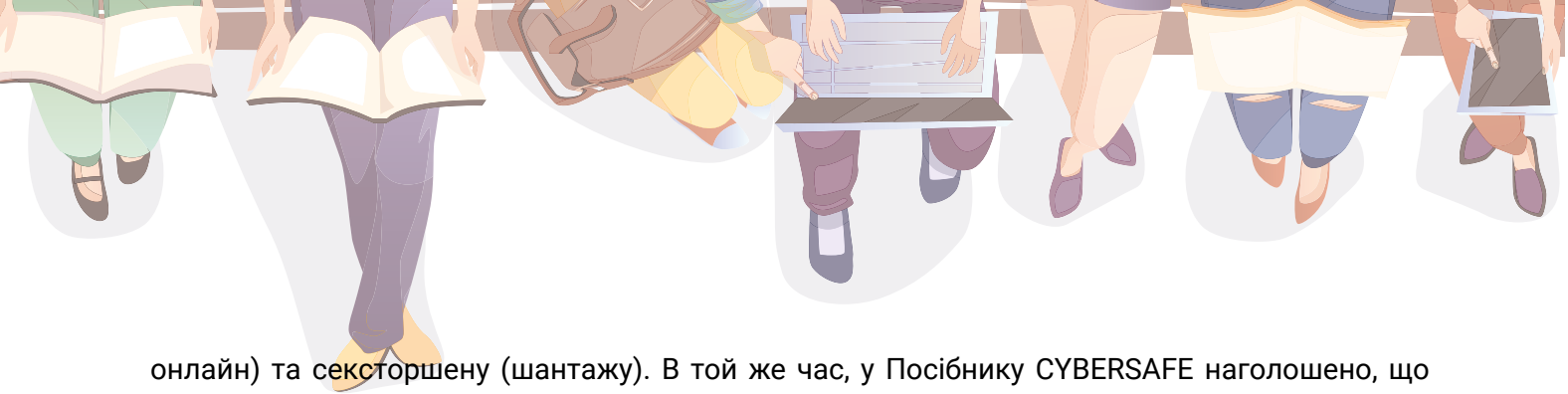

У ході адаптації були опрацьовані публікації з теми, нормативно-правові документи, що регулюють протидію булінгу, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, з'ясовані можливості звернення по допомогу в Україні: куди звертатися підлітку, його батькам у разі виникнення ситуації онлайн-насильства сексуального змісту.

Дана проблема висвітлена й в українських джерелах. Йдеться про публікації, інформаційно-освітні платформи і кампанії (наприклад, #Stop_sexтинг), з наголосом на можливих негативних наслідках секстингу, на розумінні сутності й запобіганні дотичним інтернет-ризикам — онлайн-грумінгу (переслідуванню дівчат

онлайн) та сексторшену (шантажу). В той же час, у Посібнику CYBERSAFE наголошено, що секстинг є частиною формування сексуальної поведінки підлітків, за яку вони не мають підлягати стигматизації чи осуду, зокрема з боку однолітків. На більшу увагу заслуговує поведінка кривдника, яку пропонується розглядати відповідно до 4 видів онлайн-насильства сексуального змісту щодо дівчат. З їх тлумаченням можна ознайомитися у Посібнику, розміщеному на сайті LHSI – МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» (lhsi.org.ua)

У ході адаптації інструменту «CYBERSAFE» з'ясовано, що з українськими підлітками важливо обговорювати питання відповідальності за скоєння онлайн-насильства щодо дівчат. Не дивлячись на те, що в законодавстві України не визначено поняття онлайн-насильства сексуального змісту (кіберсексуальне насильство), сексуального онлайн-насильства (Online violence against girls), передбачено адміністративну відповідальність за булінг (цькування) учасника освітнього процесу, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій (кібербулінг), та кримінальну відповідальність за причетність до розповсюдження інформації порнографічного змісту.

Стосовно звернення по допомогу виявлено, що українські підлітки мають доволі широкий спектр можливостей, про які їх необхідно інформувати не лише під час тематичних тренінгів. Цю інформацію також включено до Посібника.

Однією з ключових ідей проекту є залучення підлітків до обговорення проблемних питань,

що стосуються онлайн-насильства сексуального змісту щодо дівчат і протидії такому виду насильства. Підготовчим підґрунтям для проведення опитування підлітків та інших тематичних заходів у літніх таборах за Скаутським методом «Літограй» та «Витоки» став **одноденний тренінг для вихователів**, де були розглянуті як основні аспекти теми, так і методологія підготовки і проведення напівструктурованого інтерв'ю та фокус-групи як методів опитування. Варто зауважити, що згодом кілька підготовлених вихователями дівчат-підлітків виступили у ролі інтерв'юєрів за принципом «рівний-рівному».

6

Питання адаптації інструменту CYBERSAFE розглядалося також на **трьох денному тренінгу для тренерів (ToT)** з підготовки до проведення тренінгу для підлітків та інших тематичних заходів для колег, фахівців і батьків, що відбувся у Києві в листопаді 2021 року. Його учасниками стали 19 фахівців, які працюють з підлітками з м. Київ, м. Львів та Львівської обл. Учас-

никам пропонувалися різні види завдань – вправи, тести, розгляд кейсів, дискусійні питання для обміну досвідом і вироблення спільного бачення рішень, перегляд і обговорення відео-матеріалів. У ході тренінгу вони розглянули 4 види онлайн-насильства сексуального змісту щодо дівчат, обговорили причини й наслідки ризикованої поведінки та онлайн-насильства в мережі Інтернет, визначили ролі й можливості зацікавлених сторін у протидії такому насильству (самих підлітків, батьків, учителів, представників правоохоронних органів, фахівців центрів соціальних служб, громадських організацій), розглянули основні аспекти інформаційної кампанії для підлітків, детально ознайомилися зі змістом тренінгу (розділ 2 Посібника), апробувавши в навчальних умовах проведення ключових вправ. А також домовилися про подальші кроки з апробації тренінгу. Учасникам було надано доступ до необхідних матеріалів (Посібник, презентації, роздаткові матеріали).

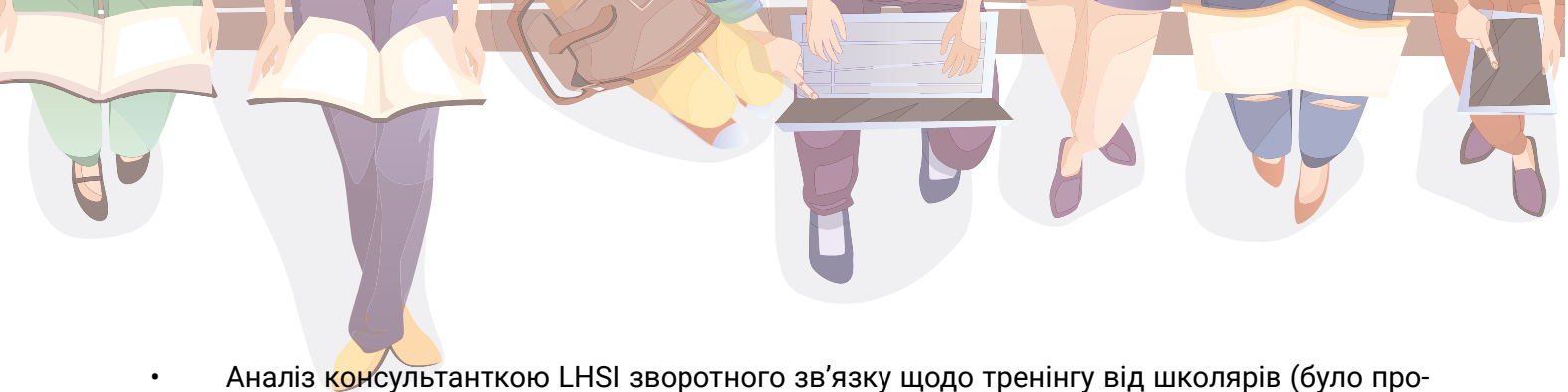
Після повернення з Києва мене переповнювали і аж «вицпирали» багато позитивних емоцій. По-перше, сама поїздка до столиці, її краса, миловидні й затишні вулиці, архітектура, ритм життя і дуже, дуже багато чого. По-друге, тренінг: сама форма проведення навчання, обстановка, нові цікаві методи і форми, гарні і корисні поради, якась невимушена атмосфера. Але найголовніше – це люди, живе спілкування, кожен ніс в собі щось своє і неординарне. Спостерігаючи за кимось, для себе я знаходила щось нове і щось таке, що можна почерпнути. Тож дякую тренерам, організаторам заходу і, зокрема, пані Сарі де Вос за її щирі посмішки і велике серце.

*Ірина Кісь, тренерка зі Львівської області,
вчителька основ здоров'я Містківського ЗЗСО I-III ступенів
Пустомитівської міської ради*

Подальша апробація тренінгу, описаного у «Посібнику для фасилітаторів з питань навчання протидії онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат-підлітків», включила:

- Інформування підготовленими тренерами співробітників свого закладу з використанням наданого презентаційного і роздаткового матеріалу;
- Відпрацювання тренінгу з учнями 13-17 років (з підготовкою звіту, де потрібно було оцінити активність учасників; вказати, яка вправа викликала найбільший інтерес; що саме варто змінити у конкретній вправі (додати до опису вправи, уточнити); чим за потреби варто замінити конкретну вправу, якщо вона «не працює»; які запитання поставити учасникам для обговорення досвіду, отриманого у ході виконання конкретної вправи; які доповнення, виходячи з практики, варто включити у рекомендації «До уваги тренера» – тобто на що варто звернути увагу при проведенні конкретної вправи);
- Аналіз консультанткою LHSI звітів тренерів щодо проведених тренінгів;

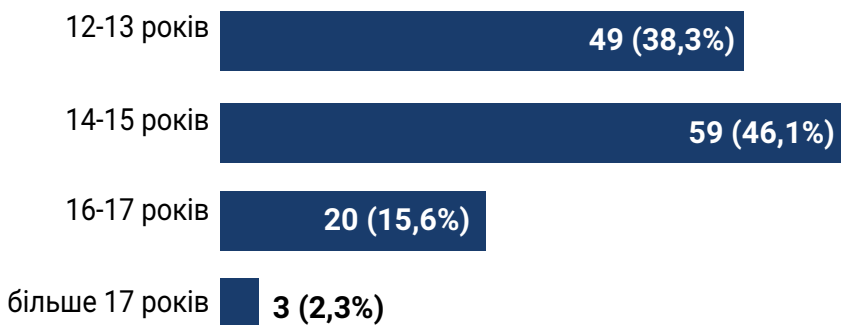

- Аналіз консультанткою LHSI зворотного зв'язку щодо тренінгу від школярів (було проведене опитування з використанням Google-форми);
- Перегляд Посібника з метою його фіналізації.

З тренерами під час ToT було досягнуто домовленості щодо проведення **тренінгів** з учнями 13-17 років у період з грудня 2021 року по лютий 2022 року. Практика мала показати, як вони сприймають тему, як реагують, що варто покращити у тренінгу з можливим подальшим внесенням змін у Посібник. Загалом 128 осіб віком від 12 до 17 років по завершенні тренінгу

Рис. 1. Твій вік
128 відповідей

заповнили Google-анкету за отриманим QR-кодом. Більшість учасників склали підлітки 12-15 років (Рис. 1).

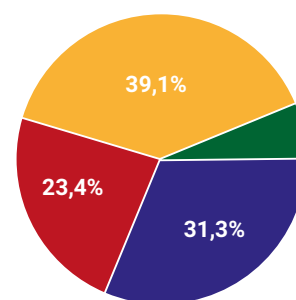
Згідно зі звітами тренерів, більшості підлітків тренінг сподобався. Опитування по завершенні тренінгу це проілюструвало – учасникам (61% усіх опита-

них – дівчата) було запропоновано оцінити за 5 бальною шкалою, наскільки він їм сподобався, де 1 означає «зовсім не сподобався», а 5 «дуже сподобався». Так, бали виявилися доволі високими – 29% підлітків відмітили позначку 4, а 53% – позначку 5 (загалом 82% опитаних підлітків оцінили тренінг позитивно). Й лише 3% учасників відмітили позначку 1. Тож зміст і методологію проведення тренінгу можна назвати цілком вдалими.

8

У звітах тренери відмітили, що більшість учасників були активними і зацікавленими, коментували, задавали запитання, втім, частина залишалася доволі пасивними. А найбільший інтерес у переважній кількості випадків викликала вправа 3 Посібника («Обговорення випадку», пов'язаного зі скоєнням сексуального онлайн-насилювання). Це підтвердило й опитування підлітків (Рис. 2).

Рис. 2. Яка вправа тренінгу викликала найактивніше обговорення?
128 відповідей

- Вправа 1 («Як багато людей можуть отримати моє фото»)
- Вправа 2 («Про бар'єри, що заважають звернутися по допомогу»)
- Вправа 3 (обговорення Випадку)
- Зовсім ніяка

Для прикладу, за спостереженням однієї з тренерок, результати якого відображені у звіті, обговорення випадку супроводжувалося дуже жвавою, іноді майже некерованою дискусією – учасники намагалися зрозуміти кожну сторону описаної ситуації, але їхні думки й аргументи докорінно різнилися. Водночас, порівняно зі школярами старшого віку (15-16 років), молодші (13-14 років) категорично не схвалювали практикування секстингу. Тож одна з пропозицій щодо опису цієї вправи у Посібнику – в пункті «До уваги тренера» наголосити на тому, що підлітки можуть бути дуже упередженими у своїх думках та висловлюваннях, тому необхідно уважно фасилітувати процес обговорення, щоб учасники тренінгу не посварилися в ході дискусії, вдаючись до різкої критики чи образ. А також додати уточнення, що більшість сучасних підлітків переважно спілкуються у месенджерах (вайбер та телеграм), а не в соціальних мережах.

В контексті апробації тренінгу було корисним дізнатися міркування підлітків, пов'язані з темою тренінгу. Тому про це йшлося в одному із запитань анкети. Учасники мали відмітити твердження, що найбільше відповідають їхнім судженням: *«Тема мені не цікава»*, *«З таким не стикався (-сь)»*, *«Не вважаю це проблемою»*, *«Соромлюсь про це говорити»*, *«Про це потрібно говорити з моїми однолітками»*, *«Тема важлива для мене»*. Або додати свій варіант відповіді на це запитання.

Отримані результати показали, що майже третина підлітків (32%) на практиці не стикалися з випадками онлайн-насильства сексуального змісту. Трохи менше (27%) вважають, що її потрібно обговорювати з дітьми їхнього віку. 13% відмітили важливість теми для них. Водночас майже 9% опитаних учасників тренінгу визнали, що соромляться про це говорити, що теж є суттєвим «сигналом» для дорослих. А 10% зізналися, що тема їм не цікава. Також зафіксовані такі поодинокі судження, що не містилися в запропонованому переліку: *«Тема взагалі актуальна»*, *«Тема важлива, але особисто мене ще не чіпала та не викликала проблем»*, *«Я вважаю що тема цікава та важлива для кожного»*.

Стосовно можливих доповнень у звітах тренерів згадувалася вправа про те, що можна розміщувати в себе на сторінці, а чого не варто. На практиці вона викликала великий інтерес не у однієї групи дітей.

Отримані результати показують небайдужість підлітків до теми онлайн-насильства сексуального змісту щодо дівчат і зацікавленість в її опануванні.

Проведення заходів у літніх таборах за Скаутським методом «Літограй» і «Витоки»

Для адаптації інструменту «CYBERSAFE» та підготовки в подальшому тематичної інформаційної онлайн-кампанії для підлітків у літньому таборі за Скаутським методом «Літограй» в 2021 році було проведено **опитування** (індивідуальні інтерв'ю та фокус-групи), що з огляду на невелику кількість опитаних дівчат (загалом 19 осіб 13-17 років) носило ілюстративний характер і мало на меті з'ясувати бачення проблеми онлайн-насильства сексуального змісту щодо їх ровесниць. Під час індивідуальних інтерв'ю ставилися запитання, що стосувалися секстингу і його наслідків; ставлення підлітків до онлайн-насильства сексуального змісту; можливих дій у випадку чи задля його попередження. На фокус-групи було винесено обговорення проявів онлайн-насильства над дівчатами сексуального змісту; відповідальності за таку поведінку і можливостей отримання допомоги; підтримки і протидії онлайн-насильству в середовищі однолітків.

Важливо зазначити, що підлітки охоче погодились взяти участь в опитуванні, оскільки табір проводився за Скаутським методом, що дозволяє створити сприятливу дружню атмосферу. Тож дівчата мали довірливі відносини із дорослими, а також як активні учасниці громадського руху розуміли, що обговорення подібних тем є важливим для їхнього розвитку.

10

Дівчата розповідали, що дане явище є доволі поширеним, і чимало підлітків бездумно користуються чужими світлинами, історіями і можуть навіть шантажувати одне одного, маючи такий «компромат». Втім, позитивним фактом є те, що дівчата мали й успішний досвід розв'язання таких ситуацій через блокування небажаних людей у соціальних мережах та написання скарг на сторінки конкретних людей, що користувались чужими світлинами для власної вигоди та знущань.

Отже, отримані дані підтвердили актуальність обговорення цієї проблеми у середовищі підлітків та показали, на що варто звернути увагу при роботі з ними. Результати опитування також були використані у ході тренінгу для тренерів з підготовки до проведення тренінгу для підлітків 13-16 років з питань протидії онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат. З ними можна ознайомитися на сайті IHSI – МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» (lhsi.org.ua)

Також окрім опитування було проведено **тематичні заняття** з підлітками під час табору «Витоки» – як з хлопцями, так і з дівчатами. Було помічено, що у таборі з більшою кількістю незнайомих чи малознайомих одне одному дітей багато з них на початку соромились спілкуватись на дану тему, але після дружньої дискусії деякі все ж розповідали свої історії. Вихователі довідалися, що серед них є популярними Чат рулетки та різноманітні закриті Чати, де можна познайомитися з «рандомною людиною» – дорослі люди користуються такою можливістю та ведуть переписку з підлітками, видаючи себе за іншу особу, а також можуть показувати своє тіло, навіть статеві органи задля «спільної розваги». З одного боку, дітям цікаве таке спілкування, якщо його недостатньо з друзями або близькими людьми, і це дає їм можливість розширити свої контакти і знайти «нових друзів». З іншого боку, є велика загроза потрапити на шахраїв та «збоченців», які використовують підлітків, яким бракує уваги та підтримки з боку рідних чи друзів у вирішенні якихось труднощів.

Під час проведення занять стало зрозуміло, що є частина підлітків, які не вбачають у булінгу та кібербулінгу проблеми. Для них це є певною нормою і реальністю їхнього повсякденного життя. Також зображення напівоголених, яскраво нафарбованих неповнолітніх дівчат були визнані гарними та їм подобались (за їхніми оцінками) – для них це є сучасним молодіжним трендом, тому вони

бажають, аби подібні світлини були виставлені у їхніх соціальних мережах. Тож через те, що такі практики є популярними серед підлітків, вони, так чи інакше, обмінюються подібними світлинами, спілкуються у закритих чатах, зокрема з незнайомцями, та часом вдаються до помилок, недооцінюючи наявні ризики. Як зазначила Віолетта Пугачова, менеджерка

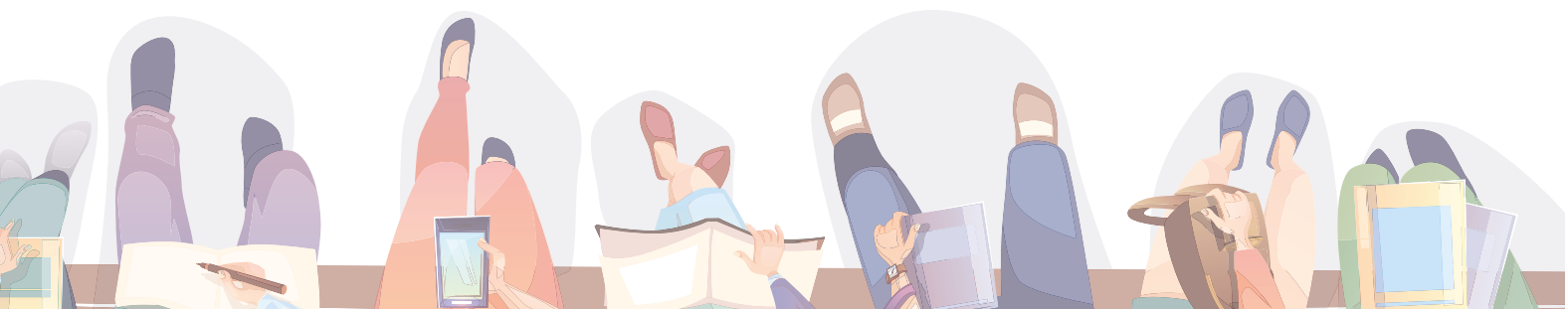

проектів КМЦС «Родинний дім», *«І тільки тоді, коли це призводить до серйозних наслідків, або ж коли вони стають більш дорослими і поміркованими у своїх знайомствах і вчинках, розуміють, що це не так важливо і необхідно для самовираження і самоствердження, як їм здавалось раніше».*

Також, з досвіду вихователів літніх таборів за Скаутським методом, потрібно бути спостережливими і враховувати те, що діти у 12-14 років зрідка розповідають своїм батькам та рідним про знайомства в Інтернеті, бо їх зазвичай сварять за подібні вчинки й встановлюють жорсткий «батьківський контроль». Тому вони схильні приховувати подібне онлайн-спілкування.

Тож літній табір стає місцем, де діти відчують дружню та довірливу атмосферу, через ігри та неформальні заняття можуть розкриватись та здобувати нові навички. Саме тому подібні заходи є гарною можливістю для підлітків поспілкуватись у колі однолітків та поділитися своїми проблемами і переживаннями. У ході дискусій вони можуть дізнатися і про успішні випадки подолання онлайн-насилства. Також, якщо вони самі вчиняли подібне по відношенню до інших, це привід замислитися, чи варто так себе поводити, чи все ж краще враховувати їхні почуття і ставати кращими людьми.

Виходячи з отриманого досвіду, фахівці наголошують, що проведення подібних заходів має відбуватись «на екваторі» (посередині) зміни, коли підлітки вже налагодили дружню атмосферу у загоні, познайомились з іншими учасниками табору та можуть більше розкритись під час обговорення такої чутливої й делікатної теми.

Проведення тематичних заходів на базі ЗЗСО I-III ступенів №249 Деснянського району м. Києва

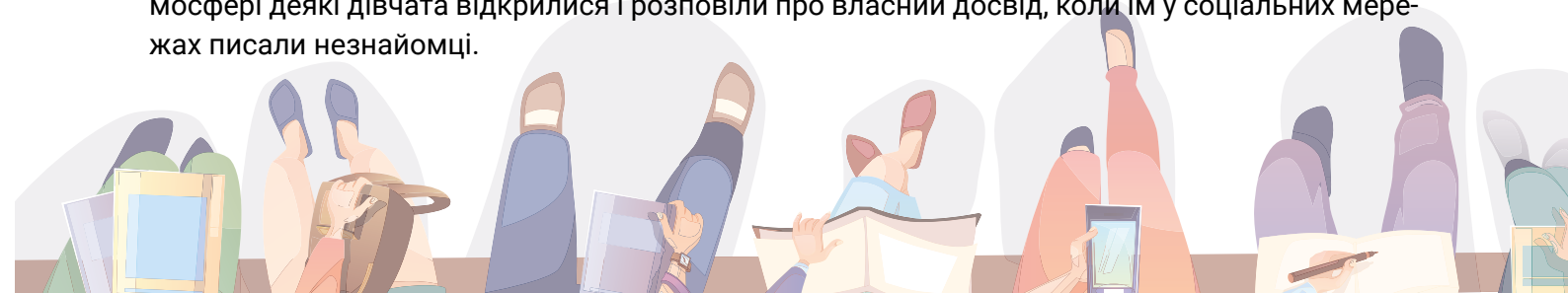
На думку однієї з тренерок (Юлії Шубіної, практичного психолога), сучасні підлітки – це максимально різнобічні діти, які мають багато захоплень, не завжди зрозумілих дорослим. Завдяки сучасним технологіям вони є «просунутими», але й водночас надзвичайно вразливими. Якщо раніше діти описували свої думки та інтимні переживання в особистих щоденниках, то зараз свій емоційний стан вони частіше виражають через розміщення фото і відео в соціальних мережах та через онлайн-переписку з друзями або ж з «небезпечними» знайомими.

У школі №249 для учнів 9-11 класів в рамках апробації тренінгу, викладеного у Посібнику, були проведені **тренінги** на тему «Поширення зображень сексуального характеру без згоди дівчини». Метою тренінгів були просвіта та профілактика сексуального онлайн-насильства щодо дівчат. Цього, на переконання тренерок, можливо досягнути завдяки розумінню підлітками сутності секстингу, кібербулінгу, онлайн-насильства сексуального змісту», усвідомленню своїх потреб та переживань, набуттю чи розширенню знань про дотримання безпеки в Інтернеті та завдяки їх практичному закріпленню через виконання конкретних завдань.

Під час тренінгів не лише були проведені усі вправи, описані у Посібнику, а й приділено увагу супутнім запитанням, що виникали у дітей. Вони з цікавістю поставилися до теми, було багато обговорень. Хоча не всі були готові приймати іншу думку, все ж однокласники багато дізналися про погляди одне одного. Водночас дівчата були активніші, ніж хлопці – вони з більшою готовністю ділилися своїм досвідом і переживаннями.

Загалом учасники доволі вільно розмовляли на тему секстингу, в 11 класі навіть про секс, адже, за їх словами, не вбачають в цьому нічого поганого. Спостерігалось, що учні 9-х класів реагували стриманіше, вони намагалися віднайти «правильні» слова – говорити саме те, що було б прийнятним і отримало схвалення з боку дорослих (тренерок).

Своєю чергою, школярі 10 і 11 класів вели активні дискусії. Було дуже багато запитань, вони розказали чимало цікавого з того, чого тренерки як дорослі люди, за їх словами, до цього навіть не знали. Були й ті, хто мовчали, або ж використовували захисні механізми – сміх, перешіптування. Але найбільше, що вразило підлітків (так вони висловлювалися по завершенні тренінгів), це те, що їх ніхто не засудив, їхні думки були почуті, не заперечені і не заборонені. Вони зрозуміли, що секстинг має місце у культурі інтимних стосунків, але поширення таких фото чи відео без згоди є поведінкою кривдника, а не жартівника. Завдяки сприятливій атмосфері деякі дівчата відкрилися і розповіли про власний досвід, коли їм у соціальних мережах писали незнайомці.

Варто відмітити, що під час роботи ми побачили цілий спектр емоцій на дитячих обличчях, адже їм дійсно була цікава тема кібербезпеки. Це те, про що не поговорити із батьками, не завжди поділишся із друзями, тим паче з вчителями. Так як я психолог, діти відкрилися, були зауваження, що якби з цією темою прийшли вчителі — предметники або класний керівник, реакція була б зовсім іншою. Незадовго до проведення наших тренінгів класні керівники готували для учнів відкриті уроки з протидії секстингу, де говорили, зокрема, про те, що секстинг це щось страшне, залякуючи їх. Але чим більше ми залякуємо дітей, тим більше вони хочуть спробувати те, що їм заборонили. Тому бажано у якості тренерів залучати підготовлених психологів чи соціальних педагогів, щоб не зашкодити, тому що після тренінгу багато дітей звернулися за консультаціями з особистих питань.

*Юлія Шубіна,
тренерка-практичний психолог*

Позитивним відкриттям для тренерок стало те, що підлітки частіше знали, до кого можна звернутися у разі насильства в Інтернеті. Тож після таких тренінгів стає зрозуміло, що сучасні діти досить добре обізнані щодо того, як можна себе захистити у цифровому просторі, але однак вони потребують неосудливої підтримки і допомоги у разі потреби. Цікавим висновком стало й те, що у них немає особливих перешкод для того, аби поділитися з дорослими у разі небезпеки. Також учасники тренінгів переважно ставили на місце постраждалих своїх друзів, менших братів чи сестер, але не себе, що загалом притаманно обговоренню чутливої теми насильства.

Варто взяти до уваги при проведенні таких тренінгів, що під час обговорення випадку (вправа 3) не всі змогли безоціночно поставитися до «жертви» та часто звинувачували її у недолугості, наївності та безпечності, тому неосудливому ставленню до постраждалої дівчини у середовищі підлітків потрібно приділяти особливу увагу й підводити учасників тренінгу до відповідних висновків, чи хоча б спонукати їх замислитися і засумніватися у правильності своїх стигматизуючих суджень.

Надаючи зворотній зв'язок по завершенні занять, підлітки дякували, говорили, що їм сподобався тренінг та дискусії, які виникали під час виконання завдань, і просили продовжити спілкування на подібні теми. Тому після тренінгів з охочими відбулися **дружні зустрічі** в кабінеті психолога, де вони ділилися своїми думками з приводу онлайн-насильства. Підлітки відкривали свої сторінки в соціальних мережах, аналізували й обговорювали, що доречно показувати на загал, а чого краще не оприлюднювати.

На переконання тренерок, безпеку в Інтернеті необхідно обговорювати і з молодшими дітьми. Юлія Шубіна відмітила: *«Було б чудово розробити подібні практичні заняття для дітей молодшого віку, а також для батьків таких дітей — адже чим раніше про це говориш, тим раніше вони можуть застерегти власну дитину від необдуманих дій»*. Тож для учнів початкової школи

були **проведені заняття з елементами гри** «Засмучений монстрик, або як вберегтися від чужої агресії в Інтернеті?».

Також був проведений **тренінг для вчителів**, завданнями якого стали: набуття педагогами знань з профілактики онлайн-насильства сексуального змісту у середовищі підлітків, наголошення на необхідності неосудливого ставлення та підтримки постраждалої дитини, роз'яснення алгоритму дій при виявленні ознак такого насильства.

Колеги реагували з цікавістю. Але спостерігалось, що їм як дорослим людям і педагогам не дуже зручно одразу включатися у розмову і відверто обговорювати таку незвичну для них тему. Особливу дискусію викликала вправа про наповнення особистої сторінки в соціальних мережах. Вчителі порівнювали наведені приклади з поведінкою своїх власних дітей.

Загалом вчителі відмітили, що їм було корисно взяти участь у такому заході. Вони навіть конспектували почуте. Втім, помічено, що не всі могли прийняти те, що секстинг — це не ганебно, і що дитину можна застерігати від ризиків, але не засуджувати за таку поведінку. Тому для уникнення спротиву з колегами це питання потрібно обговорювати без тиску і намагання швидко переконати в іншому.

Для подальшого використання вчителі отримали підготовлені роздаткові матеріали — алгоритм (план) дій у випадку онлайн-насильства сексуального змісту щодо школярки-підлітка, набір популярних сленгових слів сучасних дітей, щоб розуміти їх краще, та перелік служб допомоги. Тож педагоги мали можливість переконатися, що їм є до кого звернутися у таких випадках, і вони дізналися, як спілкуватися з дитиною, яка прийшла до них з «незручним» запитанням.

Після заходу за запитом колег були проведені **особисті консультації**, де обговорювалися конкретні випадки з практики, які вони не мали можливості проаналізувати під час тренінгу.

Були записані **тематичні відео** для батьків та для охочих з них проведений онлайн-семінар, де були розглянуті види онлайн-насильства. Учасники мали можливість порадитися, як захистити від цього свою дитину. Батьки були вдячні, адже вони не завжди можуть вберегти дітей від ризиків, зрідка цікавляться соціальними мережами своїх дітей і через зайнятість недостатньо відслідковують їхній емоційний стан.

Матеріали, отримані під час тренінгу для тренерів (Посібник, презентації, відео тощо), дуже допомогли у підготовці до вказаних заходів і спонукали до пошуку додаткових джерел та розробки власних напрацювань з теми. На офіційних сторінках школи були розміщені ліфлети, інформаційні матеріали та відео для батьків.

Я в захваті від свого навчання (GoT) і радію від того, що наші учні і педагоги також отримали знання та пропрацювали ключові аспекти кібербезпеки при виконанні практичних завдань. Тому я рекомендую такі тренінги для фахівців шкіл або коледжів. А також для учнів, починаючи з 12-річного віку, з урахування вікових норм, адже вони через

свою необізнаність стають зручною мішенню для насильства в Інтернеті. Бо діти старшого віку, на яких розрахований тренінг, уже більш свідомо ставляться та розуміють, хто і навіщо їм пише, та яку інформацію можна безпечно викладати, закриваючи свої особисті акаунти. Я як практичний шкільний психолог буду і надалі проводити такі тренінги для учнів, педагогів та батьків. Краще це робити офлайн, для того щоб відслідковувати емоційні реакції та невербальну поведінку учасників. А найголовніше – бачити очі людей, адже тема є дуже актуальною та важливою.

*Юлія Шубіна,
практичний психолог*

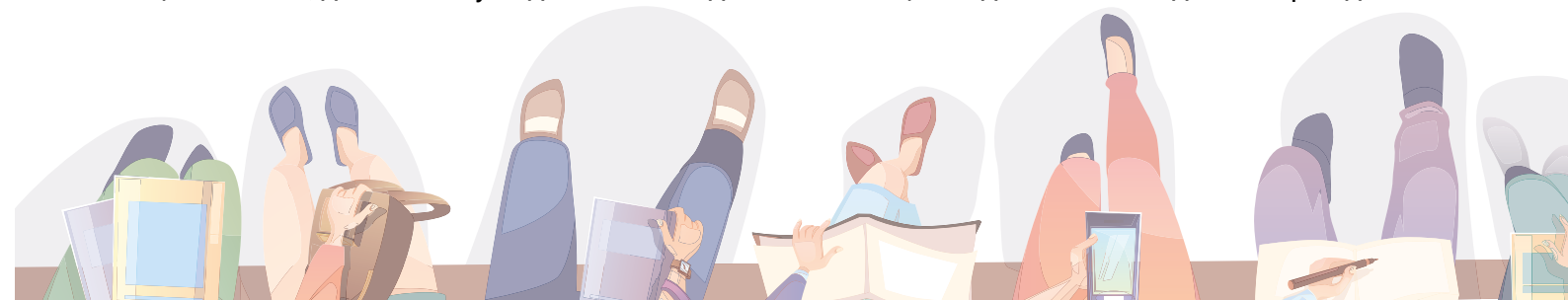
Триведення тематичних заходів на базі СЗШ №20, м. Львів

Одна з тренерок (Оксана Мельник, практичний психолог) вважає, що при проведенні таких заходів з підлітками необхідно враховувати, що сучасні діти ще з дошкільного віку розважаються з використанням гаджетів – самостійно знаходять різні розваги, ігри, мультфільми. А для дітей шкільного віку гаджети, соціальні мережі, спілкування онлайн є загалом великою частиною життя, а не лише способом проведення дозвілля. Новітні технології надають безліч можливостей сучасним підліткам, зокрема для самовираження і самоствердження не лише серед однолітків. Гаджет для підлітка – не просто засіб комунікації, а свого роду, «продовження руки», що часто не отримує схвалення з боку дорослих. Тому необхідно проводити заходи (лекції, тренінги) щодо безпечної поведінки у мережі Інтернет для попередження можливих загроз, зокрема сексуального онлайн-насильства. Дітям цікаво та корисно розглядати приклади (кейси) ризикованої поведінки, формулювати разом висновки, це доцільна профілактика, хоча не завжди вберігає від власних помилок.

Під час ToT в Києві було погоджено проведення **інформаційних тематичних заходів для колег-педагогів**. Тож у школі на засіданні педагогічної ради тренерки з використанням презентаційного матеріалу проінформували вчителів про мету і зміст навчання на тренінгу для тренерів, про види онлайн-насильства сексуального змісту, пояснивши, чому у цьому тренінгу акцентовано увагу саме на дівчатах підліткового віку. А також колеги дізналися про ознаки, причини та наслідки такого насильства, зокрема правові. У ході заходу було наголошено на тому, як важливо звертати увагу на внутрішній мікроклімат у класі для попередження булінгу та онлайн-насильства зі сторони однокласників.

Було вирішено не обмежуватися лише обговоренням презентаційного матеріалу, тому вчителям запропонували виконати вправу 1 з Посібника («Як багато людей можуть отримати мою світлину/відео?»). Педагогічний колектив вона дуже зацікавила – всі присутні вираховували на калькуляторах кількість людей, які можуть побачити їхнє фото через поширення у соціальній мережі. Як виявилось, результати усіх здивували. На завершення заходу вчителям були роздані «Рекомендації для педагогів», отримані під час ToT. Згодом класні керівники поширили у батьківських вайбер-групах «Рекомендації для батьків» та контактні дані практичного психолога для додаткових запитань.

Перед проведенням занять учням 8-10 класів було запропоновано **переглянути та обговорити відео** за посиланням <https://youtu.be/b-gaa9Zl2JE> – це стало чудовим підґрунтям для тренінгу, що відбувся через кілька днів потому. Тренерки мали на меті зацікавити підлітків цією темою, допомогти усвідомити наслідки насильницьких дій онлайн як для постраждалої

дівчини, такі і для її кривдників, наголосити на можливостях отримання допомоги у разі потреби, а також мотивувати до поширення отриманих знань у своєму середовищі.

У ході **тренінгів** були проведені усі вправи з Посібника. Виконуючи вправу 2 («Виступ»), де потрібно було визначити, які існують перешкоди до повідомлення про випадок онлайн-насильства для отримання допомоги, діти знаходили дуже цікаві варіанти перешкод та шляхів їх подолання. Наприклад, було запропоновано для подолання стресу при розмові з батьками попередньо написати листа – все описати і дати мамі прочитати його спочатку наодинці. Вправа 3 («Обговорення випадку») виявилася для учасників найцікавішою.

Спостерігалось, що дівчата дуже співпереживали «головній героїні», хоча хлопці не бачили у ситуації «великої трагедії» (йдеться про пересилання фото сексуального характеру без згоди дівчини). Але коли дівчата просили хлопців уявити себе на місці дівчини, то вони погоджувались, що, скоріше, хвилювалися б і не знали, як це вирішити без залучення когось із дорослих.

З власної ініціативи тренерок для учнів 4-7 класів були проведені **практичні заняття з елементами тренінгу** «Правила безпечного інтернету». Мета – розширити й поглибити знання про безпечний інтернет та соціальні мережі, мотивувати до розповсюдження корисної інформації у середовищі однолітків. До програми були включені:

1) Перегляд та обговорення відео

<https://naurok.com.ua/trening-bezpechniy-internet-ta-socialni-merezhi-30970.html>

<https://youtu.be/Jjilzue59ic>

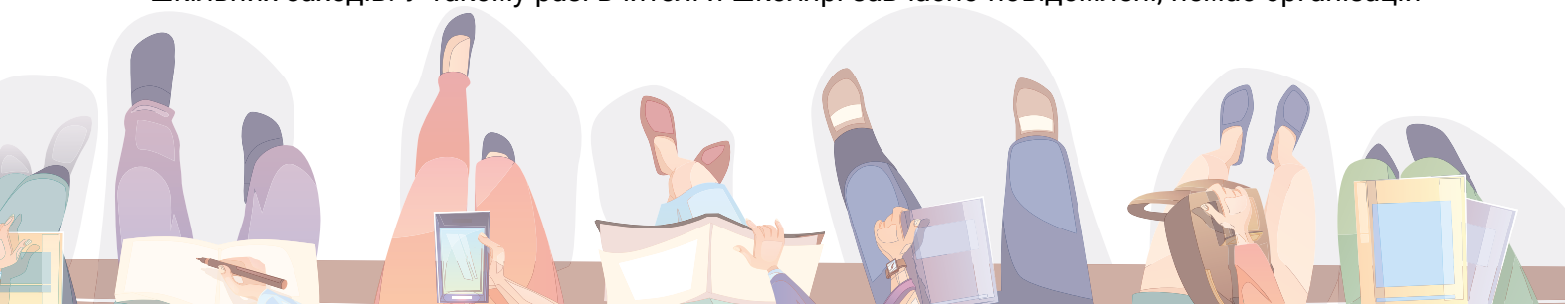
<https://youtu.be/-71lcSmao-M>

2) Вправа «Якою інформацією я можу ділитись онлайн» – діти визначали, яку інформацію необхідно залишити при собі, якою можна поділитись приватно з друзями у Viber, у своєму профілі соціальної мережі, на шкільному веб-сайті, а також розмірковували над випадками, коли оприлюднення певної інформації «залежить від обставин».

3) Вправа «Правила безпеки» – зображали гаджети, радилися й прописували правила, а далі прикріплювали до стіни класної кімнати.

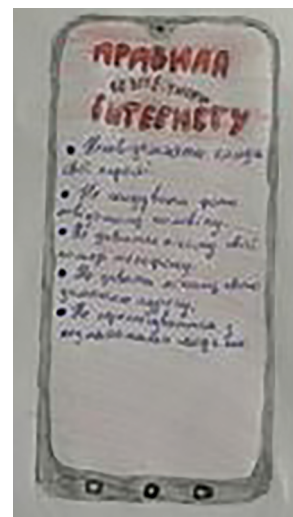
Практика проведення таких занять показала їх доцільність – діти у цікавому форматі дізналися чимало корисного.

Тренінги для школярів старшого віку відбулися у період проведення акції «16 днів проти насильства» – це, на думку тренерок, найкращий час, оскільки їх завчасно вносять у план шкільних заходів. У такому разі вчителі й школярі завчасно повідомлені, немає організацій-

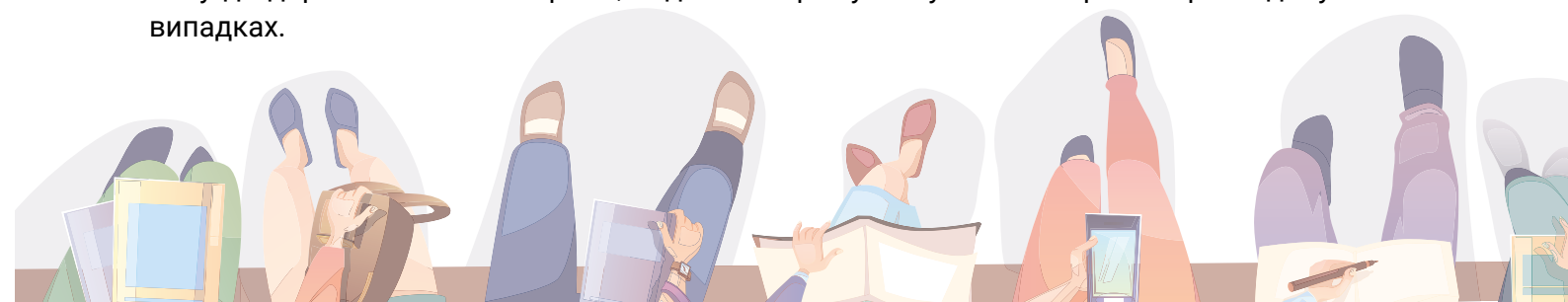

них проблем, бо це є частиною навчально-виховного процесу. Оксана Мельник зазначила: «Ми й до цього організовували подібні тематичні заходи (їх проводив шкільний поліцейський чи запрошені спеціалісти). Але такий тренінг, акцентований саме на дівчатах-підлітках, було проведено вперше. Його ефективність полягає у тому, що за 1.5 години можна розглянути приклади сексуального онлайн-насильства, побувати в ролі постраждалої та кривдника, і це дає можливість зрозуміти, що це не ігри, а протиправна поведінка, за яку можна понести відповідальність».

Тож, виходячи з набутого досвіду, фахівці наголошують, що такі заходи популяризують у середовищі дітей та підлітків переконання, що у разі потреби необхідно звертатись по допомогу до дорослих. Своєю чергою, педагоги отримують уявлення про алгоритм дій у таких випадках.

Тренінг «Поширення зображень сексуального характеру без згоди дівчини» було апробовано й гімназією «Консул» №86 Петерського району м. Києва.

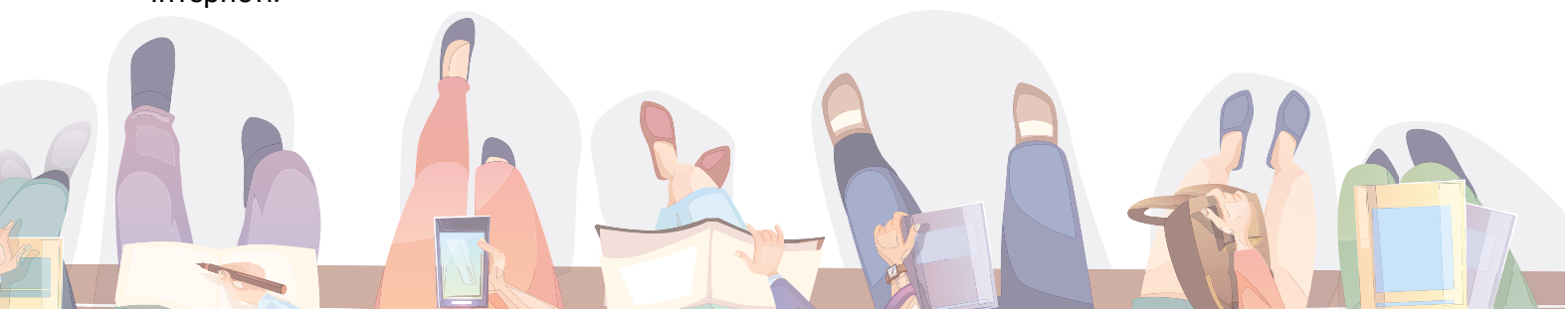
На переконання працівників закладу (з публікації на офіційній сторінці у Facebook Gymnasium Consul 86 | Facebook), «*епоха цифрової доступності інформації вимагає від сучасних підлітків «бути озброєними технологіями», знати правила кібергігієни, підвищувати обізнаність про кіберзагрози та шляхи запобігання*». Тому тематичні заходи орієнтовані на дітей різного віку й відбуваються доволі часто, а не лише в рамках Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства».

Так, у рамках місячника цифрової грамотності (у листопаді 2021) для учнів було проведено заняття на тему «*Попереджений – значить озброєний*». Шестикласники разом переглянули освітній серіал «*Що таке кібербулінг*» (доступний з ресурсу «*Цифрова освіта*»). Працюючи далі у командах, вони обговорили загрози в Інтернеті, способи захисту даних, вплив соціальних мереж, причини і наслідки інтернет-залежності. А також потренувалися створювати безпечний пароль для використання в Інтернеті.

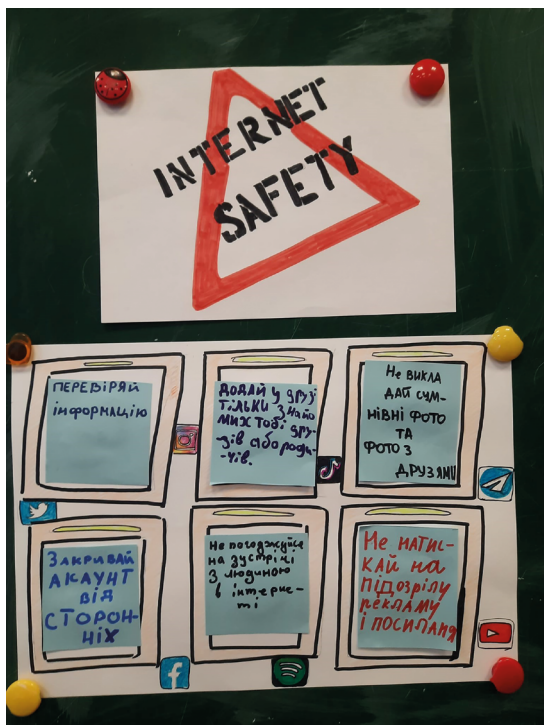
20

А в лютому 2022 року до Дня безпеки в інтернеті відбулися тематичні заходи, серед яких перегляд навчальних відео з обговоренням, складання пам'яток, формулювання основних правил захисту власних акаунтів та розпізнання фейкових профілів у соціальних мережах. Наприклад, учні 5-6 класів детально ознайомилися з тим, які є можливі ризики й наслідки поширення особистих фото і даних у соціальних мережах, зокрема через додавання незнайомців «у друзі». Таке обговорення допомогло їм сформулювати основні правила безпеки в Інтернеті.

BE SMART ON THE INTERNET!

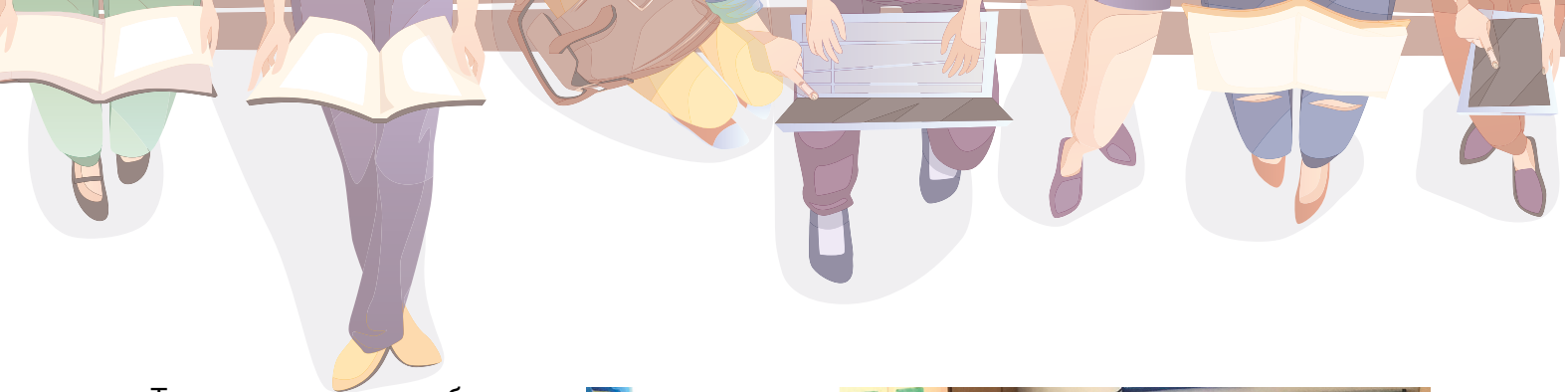

Тож діти звикли до подібних заходів і з цікавістю взяли участь у **тренінгу «Поширення зображень сексуального характеру без згоди дівчини»** (тренінг пройшли 17 осіб віком 15-16 років). Тренерка (Дарина Шепель, соціальний педагог) відмітила зацікавленість темою, що спостерігалася у більшості учасників. А вправа «Обговорення випадку» з використанням рольової гри спонукала їх до найбільш активного обговорення, у ході якого доречно наголосити на відповідальності за розповсюдження інтимних світлин без згоди особи.

При обговоренні вправи 2 («Виступ»), де учасники визначали перешкоди до повідомлення про випадок онлайн-насильства і звернення по допомогу, варто поставити запитання «Як ви вважаєте, ваш однокласник, який потрапив у таку ситуацію, заслуговує допомоги чи осудження? Чому? (обґрунтуйте, будь ласка)».

Спостерігалось, що під час виконання вправи 1 («Як багато людей можуть отримати мою світлинку/відео?») підлітки поводити себе порівняно пасивніше, бо, як зазначила Дарина Шепель, вони досить добре обізнані з ризиками поширення своїх фото в соціальних мережах завдяки участі в інших подібних заходах. Тому більш проінформованим учасникам можна запропонувати почати з перегляду відео на відповідну тематику з подальшим обговоренням чи скористатися платформою Кахут – це, на переконання пані Дарини, «точно підніме активність учнів».

Також практика роботи з дітьми показує, що одним з болючих залишається питання налагодження довірливих відносин з дорослими для звернення у разі потреби по допомогу. Тому інформаційно-освітня й психологічна допомога батькам має бути частиною комплексної роботи.

Заходи для підлітків та колеґ-педагоґів в рамках реалізації проєкту також були проведені на базі **спеціалізованої школи I-III ступенів №207 з поглибленим вивченням англ. мови Деснянського району м. Києва**

Тренінґи для підлітків 12-15 років (загалом 41 особа стали учасниками тренінґів), що відбулися у січні 2022 року, також показали хороші результати і необхідність такої роботи. Згідно зі звітом тренерки (Анни Циктор, педагоґа-орґанізатора), більшість учасників були активними й зацікавленими, задавали багато супутніх запитань, дискутували.

На її думку, матеріал тренінґу для підлітків даного віку дуже добре підібраний і не потребує суттєвих змін, хоча їх з часом потрібно буде неодмінно вносити, бо «зараз діти дуже сучасні....нам їх не наздогнати».

Але тема є актуальною і для молодших дітей, тому можна підготувати матеріал і запропонувати форму проведення заходів відповідно до їх віку.

Проведення тематичних заходів на базі Містківського ЗЗСО I-III ступенів Пустомитівської міської ради Львівської області

Зарядившись такою гарною енергетикою під час тренінгу для тренерів у Києві, я прагнула передати ті емоції та отриманий досвід людям, з якими працюю. Це мої колеги, які кожного дня певним чином співпрацюють з тобою щодо різноманітних питань. А також дітям — моїм учням. На жаль, реалії життя вносять свої корективи в плани, і не все вдається втілити. Це пов'язано з тим, що грудень був насичений своїми святковими подіями, а також на цей час припало закінчення семестру — був насичений навчальний графік через підсумкові контрольні, лабораторні і практичні завдання. Далі у лютому був карантин. І щойно я відновила роботу (до нас в школу мали приїхати на тренінг для вчителів колеги зі Львова), як почалась, на великий жаль, війна, яка змінила плани не тільки мої, а й кожного Українця... Незважаючи на це, наш досвід (мій і мого колеги, вчителя інформатики, який теж пройшов ToT) заслуговує уваги.

*Ірина Кісь, тренерка зі Львівської області,
вчителька основ здоров'я Містківського ЗЗСО I-III ступенів
Пустомитівської міської ради*

Майже кожен учитель особисто розпитував про тренінг, чимало хотіли пройти його теж, цікавились тематикою, змістом і організатором тренінгу — кожен хотів поговорити про те, як захистити не тільки учнів, а й власних дітей від такого онлайн-насилства.

У відповідь на цю потребу був проведений **онлайн тренінг для колег** (на той час вже розпочався повномасштабний наступ росії на Україну). Були розглянуті види онлайн-насилства сексуального змісту щодо дівчат-підлітків, його причини і наслідки, зокрема правові, а також питання щодо безпечної і відповідальної поведінки онлайн. Особливу увагу звернули на те, чому підлітки бояться звертатись до поліції.

Загалом вдалося донести важливість довіри до учителів у подібних ситуаціях, особливо тоді, коли діти не знаходять підтримки та взаєморозуміння вдома. Було наголошено також на тому, що має значення час і місце такої відвертої розмови, і це не завжди має бути школа і урочний час. Ірина Кісь вважає, що, наприклад, можна звернутися до учня до допомогу — разом навести лад у підсобній кімнаті, скласти сценарій якогось заходу, бо потрібен «свіжий» молодіжний погляд (вона часом вдається до таких дій, аби розпочати складну розмову у неофіційній обстановці).

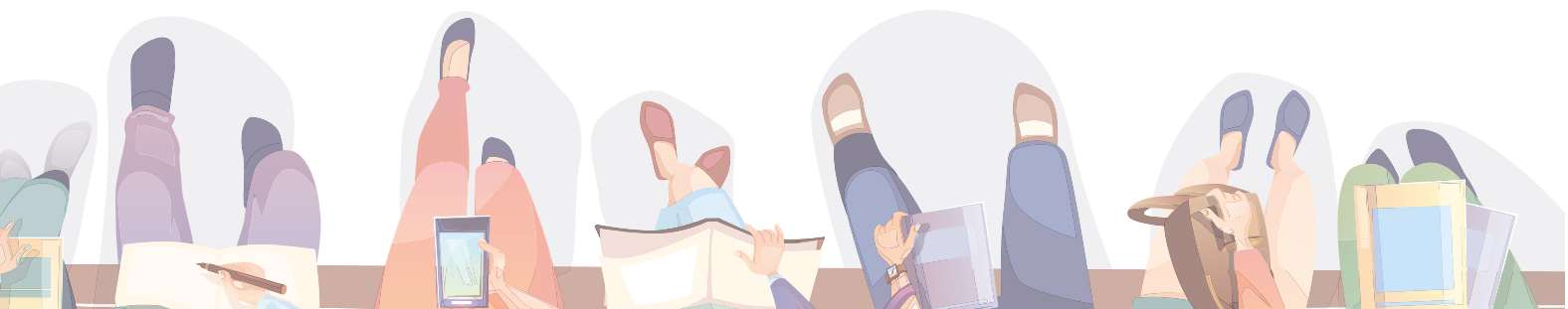
Але практика показала, що не всі колеги однаково реагують на рекомендації і сам тренінг. Легше було з молодими колегами, багато з яких – колишні учні тренерки. Вони говорять з підлітками на подібні теми, швидше знаходять з ними спільну мову. Важче було з колегами старшого віку. На думку пані Ірини, *«скоріше, не через відсутність бажання опанувати цю делікатну тему, а через те, що вони виростили і виховувалися в інший «нецифровий» час. Тому цій категорії вчителів потрібен не один такий тренінг, а ще якісь додаткові матеріали – посібники, відео-лекції відомих авторитетних фахівців. Варто їх самих навчити не соромитись говорити з дітьми на подібні теми, на які вони свого часу не мали можливості спілкуватися з дорослими. Тут також важливо проявити повагу – не посилити сумніви, що вони через поважний вік вже «відстали» від життя, а навпаки, підкреслити важливість їхнього досвіду і педагогічної практики, тільки потрібно це подавати у більш нових формах, як от цей тренінг».*

Спостерігалось, що після першої вправи про кількість людей, які можуть побачити персональні світлини, більшість колег були щиро здивовані і відмітили, що відтепер будуть з обережністю відноситись до виставлення своїх фото в соціальних мережах. Також жвавий інтерес викликали наведені приклади молодіжного сленгу.

Загалом педагоги відмітили корисність отриманих знань, зокрема про те, як, не залякуючи, пояснити дитині правові наслідки вчинення такого насильства стосовно своїх однолітків, куди можна звернутися в подібних ситуаціях, а найголовніше – як заспокоїти і підтримати постраждалу дитину. Тренінг завдяки дружній атмосфері завершився позитивно – з гарним настроєм, що, на переконання тренерки, є надзвичайно важливим при роботі з колегами.

Щодо роботи з батьками були проведені **індивідуальні бесіди** (по телефону і під час очних зустрічей) про те, як спостерігати за зміною поведінки своєї дитини, як налагодити відверту розмову, до яких служб підтримки за потреби можна звернутись (для цього пропонувалося записати номери різних «гарячих ліній»). Особливе зацікавлення у деяких батьків викликало те, що не потрібно мовчати і варто навчити цьому свою дитину, бо, як зазначила пані Ірина, *«в селі в деяких сім'ях ще зберігається правило, що «сміття» з хати не потрібно виносити, а наслідки можуть бути непоправними».*

Було доволі складно визначити, чи всі батьки зробили відповідні висновки – дехто слухав байдужо. Але варто й надалі працювати з ними, тому що, за її словами, *«комусь це точно допоможе захистити свою дитину, знайти контакт з нею».* Водночас мали місце й більш успішні приклади, коли батьки виявляли неабиякий інтерес до теми розмови й навіть зверталися з проханням ознайомитися з посібником «Діти та батьки в інтернеті», рекомендованим і придбаним для роботи після тренінгу для тренерів.

Тренінги для учнів відбулися офлайн із різними результатами — залежно від віку учасників. Учні 7-8 класів на початку тренінгу були дещо скуті, сором'язливі, не дуже активні. Але коли почали з'ясовувати під час виконання вправи 1 («Як багато людей можуть отримати мою світлину/відео?»), до яких наслідків може призвести поширення персональних інтимних світлин, то в силу свого підліткового віку вже перестали стримувати емоції і навіть сперечались між собою. Дехто з них нічого поганого в цьому не вбачають, якщо фото розміщені добровільно. Один хлопчик сказав, що коли на дівчат не звертають уваги, то вони виставляють свої світлини, таким чином привертаючи до себе увагу. Інший відмітив: *«Якщо є що показати, то чому б цього не робити»*. Проте була і частина учасників, які обґрунтовано могли пояснити, чому подібного робити не варто. При проведенні тренінгу з підлітками цього віку необхідно враховувати, що у палкій суперечці вони, як зазначає Ірина Кісь, *«можуть забути й про присутність вчителя, тому у результаті зважування «за» і «проти» потрібно разом сформулювати необхідні висновки»*.

Щодо старших школярів (учнів 9-10 класів), то більшість також не вбачають у секстингу нічого поганого чи ганебного. Але разом з тим вони під час тренінгів емоційно були менш відкритими і обережнішими у своїх висловлюваннях. Є підстави вважати, що в силу старшого віку вони порівняно краще обізнані щодо інтернет-ризиків і способів захисту. Особливий інтерес викликала вправа 3 («Обговорення випадку») — учасники з рольовою вправою впорались на відмінно, навіть артистично. Відмічено, що старшокласники не проігнорували запропоновані номери відповідних служб (для звернення в разі потреби) і записали їх.

Тематичний допис було розміщено у фейсбуку. Тренерка підсумувала: *«Ми отримали багато гарних коментарів від колег з інших шкіл нашого ОТГ. Нас запрошували провести такі тренінги в їхніх школах. Але війна допоки зупинила цей процес, проте я переконана, що після перемоги ми обов'язково все зробимо і проведемо не один такий тренінг»*.

Проведення тематичних заходів на базі Київського міського центру сім'ї «Родинний дім»

Тема «Кібербезпека для підлітків» була досить широко висвітлена в рамках реалізації **навчального курсу** за програмою «Інноваційні техніки надання соціально-психологічної допомоги» для соціальних педагогів та практичних психологів закладів загальної середньої освіти. Очікувалося, що, пройшовши навчання, слухачі курсу зможуть проводити тематичні заходи для школярів, їхніх батьків, колег свого навчального закладу. Тож опрацювання цієї теми передбачало виконання завдань, націлених:

- На покращення власних навичок визначення онлайн-загроз для безпечного користування інтернет-ресурсами (учасники оцінювали ризики на власному прикладі);
- Виявлення ознак інтернет-ризиків для дітей, що часто є прихованими;
- Краще розуміння того, як говорити з дітьми та таку чутливу тему (про ознаки сексуального онлайн-насильства щодо дівчат, можливі наслідки ризикованої онлайн-поведінки для усіх учасників ситуації, про можливість звернення по допомогу);
- Донесення батькам важливості неосудливого ставлення і підтримки у разі потрапляння їх дитини в таку ситуацію;
- Досягнення порозуміння між представниками різних поколінь щодо дискусійних питань, які стосуються підліткової онлайн-культури.

Протягом досить тривалого часу (п'яти тижнів) спеціалісти центру проводили онлайн як **групові заняття**, так і **індивідуальні консультації** з фахівцями навчальних закладів. Загалом навчання за даною тематикою пройшли понад 300 осіб, які отримали можливість застосувати отримані знання й уміння на базі закладів загальної середньої освіти, де вони працюють. Очікувалося, що підготовлені фахівців надалі будуть проводити заходи офлайн, але цьому завадили об'єктивні обмеження, через які навчання у більшості шкіл відбувалося дистанційно.

26

Проте, не дивлячись на специфічні умови, за результатами проведеної роботи з дітьми зроблено висновок, що дана тема на сьогодні є надзвичайно актуальною. На думку організаторів, варто також наголосити, що подібні заходи (тренінги, презентації чи перегляд відео з обговоренням) необхідно організовувати й надалі, бо вони мають як профілактичний, пізнавально-інформаційний характер, так і можуть за потреби посприяти вирішенню складної си-

туації. Так, мали місце випадки, коли після групових занять учасники індивідуально звертались до своїх соціальних педагогів чи практичних психологів та розповідали їм про власні подібні історії, які трапилися з ними чи їхніми друзями.

Також щороку КМЦС «Родинний дім» організовує та проводить міський конкурс дитячої та юнацької творчості «Світ без насильства». У 2021 році в рамках даного конкурсу було додано **спеціальну номінацію**, присвячену протидії онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат. Це було досить доречно і гарно «вписалося» у популяризацію толерантної ненасильницької поведінки. В результаті було отримано 11 робіт на цю тематику у таких різноманітних форматах, як фото, малюнок, наліпка, інформаційна листівка. Авторами робіт стали учасники віком від 13 до 17 років.

Працівники центру як організатори даного конкурсу переконані, що додана номінація має залишитися в рамках конкурсу і надалі. Вона важлива за своїм змістом і не обмежує учасників конкретними рамками заданого формату робіт. Також наголошено, що продовження роботи за цією тематикою потребує пролонгації у наступному навчальному періоді. Посібник з вправами, презентації, стислі інформаційні матеріали, надані проектом для роботи, є зрозумілими та зручними у використанні. За словами директорки центру (Юлії Ніколайчук), *«така робота не має бути «сезонною» чи короткостроковою, вона має увійти у навчальні процеси на постійній основі»*.

Створення Чат-боту Teena

Наприкінці травня 2022 року в рамках проєкту в Telegram було створено Чат-бот Teena (від Teenager). Чат-бот пропонує підлітку та його батькам поговорити про 4 види онлайн-насильства сексуального змісту щодо дівчат. Чат-бот побудовано й наповнено таким чином, що він не тільки інформує з різних питань, пов'язаних із цією проблемою, а ще й заохочує до роздумів і, як наслідок, усвідомлених вчинків – наприклад, чому ми та інші люди робимо не завжди обмірковані кроки, якими можуть бути наслідки, як їм запобігти.

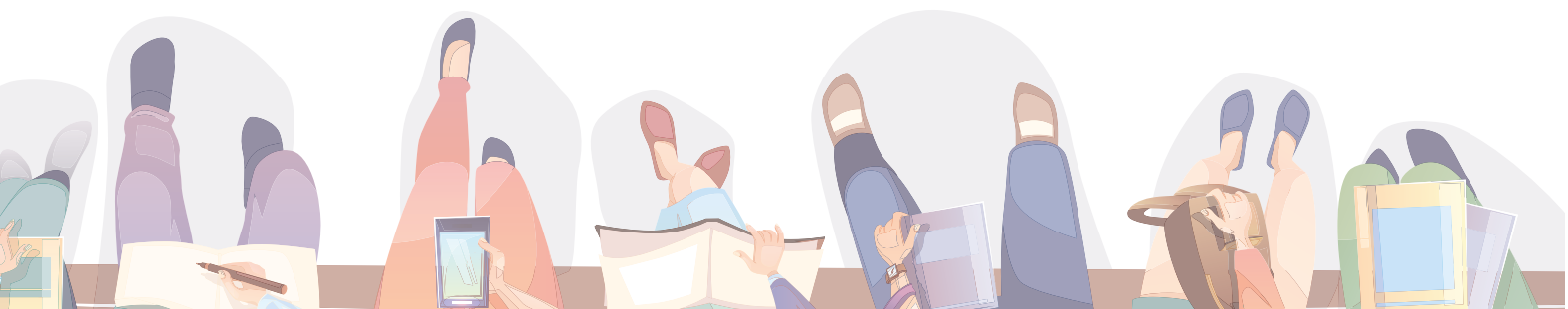
Як зазначила спеціалістка проєкту (Кристіна Шапран), було обрано саме форму чат-бота, тому що, по-перше, Telegram – один із найпопулярніших месенджерів, зокрема серед підлітків. Це порівняно більш динамічна платформа для спілкування, ніж офіційний сайт організації, навіть якщо він наповнений дуже корисним контентом. По-друге, він дійсно дозволяє створити ілюзію реального і, в той же час, живого і цікавого спілкування.

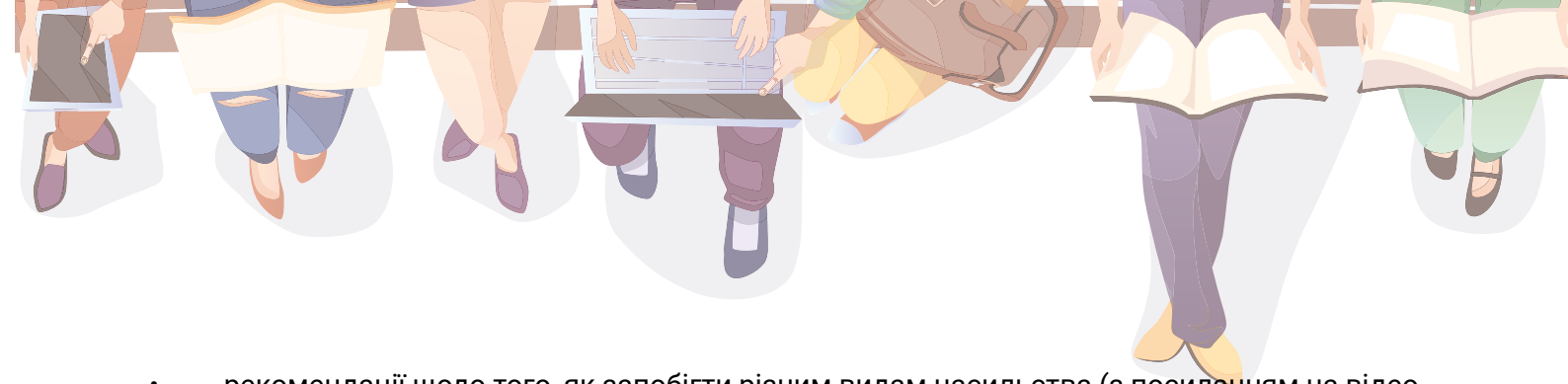

28

Тож у цьому чат-боті розміщено:

- достовірну інформацію про різні види онлайн-насильства сексуального змісту щодо неповнолітніх дівчат;
- пояснення мотивації людей, які вдаються до дій, що вважаються скоєнням насильства;

- рекомендації щодо того, як запобігти різним видам насильства (з посиланням на відео про онлайн-грумінг, доступне завдяки SropSextingUkraine);
- можливості звернення по допомогу.

Чат-бот було запущено наприкінці травня. Для розповсюдження інформації про цей ресурс і залучення потенційних користувачів було зроблено декілька дописів у Facebook. Також відгукнулися блогерки Asya.say та Ксенія Хижняк, опублікувавши сторіз про чат-бот в Інстаграмі. Очікується, що це стане ще однією з можливостей протидії такому насильству, доступних сучасним підліткам.

Результати в цифрах

21 професійних тренерів, щонайменше **200** вчителів, вихователів, лідер-скаутів, психологів та соціальних працівників дізалися, як проводити навчання, націлене на протидію онлайн-насилльству сексуального змісту щодо дівчат-підлітків, серед підлітків та були ознайомлені з посібником.

110 підлітків взяли участь у тематичних заходах під час перебування у літніх таборах за Скаутським методом

1250 дітей було охоплено заходами у школах

128 підлітків долучилися до оцінювання пройденого тренінгу та надали свій зворотний зв'язок

3600 підлітків онлайн взяли участь у «спілкуванні» з чат-ботом

453 – пройшли онлайн опитування

Як мінімум **10000** підлітків охоплено інформаційно-промоційною кампанією

Узагальнення

У ході адаптації інструменту «CYBERSAFE» в рамках проекту «Кібербезпека для підлітків» підготовлено «Посібник для фасилітаторів з питань навчання протидії онлайн-насильству сексуального змісту щодо дівчат-підлітків», рекомендований не лише працівникам закладів загальної середньої освіти, а й широкому колу фахівців, які працюють з підлітками. Матеріал містить чимало корисної інформації з теми, зокрема слугує розширенню знань про види онлайн-насильства сексуального змісту (Online violence against girls), і може стати у нагоді як при проведенні тренінгу, так й інших тематичних заходів.

З огляду на отриманий досвід, доцільно рекомендувати іншим закладам загальної середньої освіти проводити такі заходи, орієнтовані на підлітків, їхніх батьків, а також колег. Водночас тренінг для підлітків можна проводити й на базі дитячих клубів, літніх таборів тощо, ініційованих як центрами соціальних служб, так і недержавними організаціями, які надають послуги у громаді.

Виходячи з апробації тренінгу для підлітків, описаного у Посібнику, варто наголосити, що фахівцям, зацікавленим у його проведенні, рекомендовано вносити у вправи обґрунтовані зміни відповідно до ситуації, характеристик і запитів учасників. А також за потреби розширювати тренінг за рахунок інших вправ і завдань. Водночас потрібно цікавитися думкою самих підлітків для покращення змісту і методології проведення тренінгу, бо в основі такої роботи – звернення до них як повноправних учасників діалогу, з намаганням зрозуміти їх потреби і труднощі без залякування чи повчань.

Зацікавлені фахівці не обмежені у залученні цільової аудиторії (як-от, лише діти певного віку) і мають простір для творчості при плануванні і реалізації заходів, використовуючи напрацювання проекту. Тож варто розробляти заходи, орієнтовані на дітей молодшого віку, з урахуванням їхніх вікових характеристик і потреб.

Практика показала, що тренери мають проходити відповідну підготовку, щоб більше знати про онлайн-насильство сексуального змісту щодо дівчат і краще розуміти, як про це говорити з підлітками. У якості тренерів можуть виступати психологи, соціальні педагоги, охочі педагоги-предметники, шкільні офіцери поліції, соціальні працівники. Наповненню підготовчого тренінгу може слугувати теоретична частина Посібника. Впровадниками навчання можуть виступати зацікавлені організації.

